

משום גזל. (267)

בשלמא רב אדא בר אהבה הורה כן, כשמעתייה, דאמר הלכה ומורים כן.

אלא רב הונא, לימא הדר ביה?

ומתרצת הגמרא: לעולם סבר רב הונא הלכה ואין מורים כן, ושם הורה להפקיר את השעורים משום שהנחו, אותם שהניחום ברשות הרבים, מותרין הו, התרו בהם כמה פעמים שיפנו את רשות הרבים. ומשלא עשו כן, הורה רב הונא לרבים שמותר לזכות בהם.

מתניתין

שני קרין, בעלי קדירות, שהיו מהלכין זה אחר זה, ונתקל הראשון בארץ ונפל, (269)

ובהלכה ואין מורין כן, קא מיפלגי, דלרבנן אין מורים כן, ולרבן שמעון בן גמליאל מורים כן. (268)

דאתמר, רב הונא אמר רב: הלכה, ואין מורין כן. רב אדא בר אהבה אמר: הלכה, ומורין כן.

ותמהה הגמרא: איני! וכי סבר רב הונא שאין מורין כן, והא רב הונא אפקר חושלי, הורה לרבים שאפשר לזכות בשעורים של אדם שהניחם ברשות הרבים, וכן רב אדא בר אהבה אפקר סליקוסתא, הורה לרבים שאפשר לזכות בפסולת תמרים שהונחה ברשות הרבים לזבלים.

לא-א

ביאור הגר"א [תיד ה] וברש"ש.

269. בגמרא בבא מציעא [פב א] איתא שיש חילוק בין נתקל במקום מדרון לנתקל בדרך ישרה, וכן פסק הטור [חור"מ שד] המעביר חבית ממקום למקום בדרך ישרה, הוי פשיעה. [עיי' שם בב"י ובש"ך סק"א בדעת שאר הראשונים]. לכאורה גם כאן חיובו של הנתקל הוא בנתקל בדרך ישרה.

אמנם, בגמרא להלן מבואר שהנתקל אינו חייב על תקלתו אלא על כך שלא עמד או שלא הזהיר את הבא אחריו, ובזה אין חילוק כיצד נפל, דכל שיכל למנוע את נפילת השני ולא מנע, חייב. וכן כתב הנימוקי יוסף: "נתקל הראשון, לא שנא במקום מדרון ולא שנא שלא במקום מדרון לא מפלגינן בהכי כלל".

נמצא שהנתקל בדרך ישרה חייב מדין נתקל, ומשנתנו עוסקת בנתקל במקום מדרון שאין חיובו על עצם התקלה אלא על שלא מנע את תקלת השני.

267. ברש"י משמע שהנידון הוא בבא לזכות בגופן שזה קנס אטו קנס דשבחן. אבל אם ירצה לזכות בשבחן יורו לו כן לכולי עלמא. וכן כתב בים של שלמה. אבל הנימוקי יוסף כתב שאין מורים לו גם על השבח, ועיין מאירי. ובהערות לתוספות ד"ה לזעירי

268. מבואר שלדעת רב לכולי עלמא קנסו גופן אטו שבחן, ומכל מקום, נחלקו תנאי האם מורים כן או לא. ופסק הטור כרב וכחכמים שקנסו גופן אטו שבחן אלא שאין מורים כן. אבל הרמב"ם נזקי ממון יג יד פסק שקנסו גופן אטו שבחן, ולא פסק כחכמים שאמרו הלכה ואין מורין כן. וכתב הכסף משנה כי מה שתלה רב את המחלוקת בהלכה ואין מורין דיחויא בעלמא הוא.

ולפי זה משמע שגם רב מודה שהמחלוקת במשנה היא בדין קנסו גופן אטו שבחן, ורב כרבן שמעון בן גמליאל, וביאר הלחם משנה דקיימא לן כרשב"ג בכל מקום עיין שם. ועיין

וכתוצאה מכך נתקל השני בראשון והוזק השני ונשברו קדירותיו, הראשון חייב בנזקי שני. (270)

הקדר הראשון חייב בנזקי שני. (271)

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים מהי סיבת חיובו של הקדר הראשון.

ובגמרא מבואר על אלו נזקין ומאיזה טעם

בכי האי גוונא, [ובפרט שלדעת התוספות אי אפשר לחסום עם חבית את כל רוחב הדרך], ולפי זה קשה, מדוע הראשון חייב בנזקי שני. ובתוספות לב א [ד"ה דרמיא] תירצו שהאחרון אינו רואה את הכדר הראשון לאחר שנפל, ולכן לא היה לו חיוב להיזהר, ולכן הראשון חייב [אם לא עמד או לא הזהיר כמבואר בגמרא].

אמנם לדעת ר"י עדיין קשה, מדוע מלכתחילה הלך הכדר האחרון מאחרי הראשון, הרי כיוון שאינו הולך לרוחב כל הדרך, היה עליו ללכת מצד אחר של הדרך באופן שאם יפול הראשון לא יתקל בו, ונמצא שהוא גרם לעצמו את הנזק.

ותירץ המהרש"א, שיש חילוק בין שני קדרים ההולכים זה אחר זה לבעל חבית ובעל קורה זה אחר זה, כי דרך חבית להישבר כשתתקל בקורה. אבל בשני קדרים אין חשש שתשבר החבית גם אם יתקל בראשון, ולכן הותר לקדר השני ללכת מאחורי הראשון, ואינו צריך לחשוש לנפילה כיוון דלא שכיח.

271. בגמרא מבואר שגם למאן דאמר נתקל לאו פושע חייב על שלא עמד או על שלא הזהיר. ולבמסקנא, נחלקו הראשונים מהי הגדרת החיוב. לדעת רש"י הרמב"ם והרא"ש, הראשון חייב מדין בור. ולדעת הרי"ף [לשיטת הרא"ש] הרמב"ן והראב"ד, הראשון חייב מדין אדם המזיק [על שהיה לו לעמוד, כיוון שהוא טרוד]. לדעת המפרשים את המשנה מדין בור צריך לומר שמדובר בנזקי גופו של הקדר השני, שכן

והנה הטור [תיג] כתב שני קדרים שהלכו זה אחר זה וכו' אם לא היה יכול לעמוד פסק רב אלפס שהוא פטור. ומבואר בדבריו שאם לא יכל הראשון למנוע את נזקי השני פטור. והקשה הסמ"ע [תיב ו] מדוע לא הזכיר הטור שאם נתקל בדרך ישרה חייב גם אם לא יכל למנוע את נפילת השני, משום שהוא פושע בעצם התקלה כמבואר בדבריו סימן שד.

ותירץ הגר"ח [שכירות ג ב] על פי המבואר להלן מח א שנים המהלכים ברשות הרבים כיוון שלשניהם רשות להיות שם אם הוזקו זה בזה פטורים, [אבל הזיקו בידיים חייבים]. והכא נמי מדובר ששני הקדרים הלכו ברשות, והוזק השני בראשון, לפיכך מצד אדם המזיק הראשון פטור. היינו, דאף על פי שעתה שוכב הראשון ברשות הרבים בפשיעתו, אינו נעשה שלא ברשות, אלא שניהם ברשות והוזקו זה בזה ברשות פטורים. וראה בגליונות החזון איש שהשיג על דבריו.

270. בגמרא להלן [לב א] מבואר שלדעת ריש לקיש [שם] הראשון חייב רק במקרה שחסם את כל מעבר הדרך כשילדא [נבילה מושלכת] ומבואר שם בתוספות שבמקרה שלא חסם לגמרי על האחרון להיזהר שלא להיתקל ולדעת ר"י שם מלכתחילה אסור לו ללכת בעקבות השני שמא יעצר.

ולפי זה צריך לומר שגם משנתנו עוסקת במקרה שהקדר הראשון הלך באופן שחביתו חוסמת את רוחב הדרך. וכן כתב התורת חיים. אבל להלן בע"ב משמע שמשנתנו אינה מדברת

אמר רבי יוחנן: לא תימא מתניתין רבי מאיר היא, דאמר [כט א] "נתקל פושע הוא", ולכן הראשון חייב בנוקי שני. (272)

אלא אפילו לרבנן, דאמרי נתקל אנוס הוא ופטור, (273) הכא הנתקל חייב בנוקי שני, מפני שמדובר באופן שהשני נתקל בראשון לאחר זמן, שחיה לו לנתקל אפשרות לעמוד

ולא עמד. (274)

רב נחמן בר יצחק אמר, אפילו תימא שמדובר באופן שלא היה לו לנתקל אפשרות לעמוד, היה לו לחזיר את זה שהלך אחריו שלא יתקל בו, ולא חזיר, ומודים חכמים שהנתקל הראשון חייב על כך שלא חזיר. (275)

על נזקי ממונו הראשון פטור כדין בור שהזיק כלים.

272. ראה שם בהערות מחלוקת הראשונים האם פושע הוא או שאינו אנוס.

273. קשה, הרי אדם המזיק חייב באונס כדאיתא לעיל [כז א], ובשלמא לדעת התוספות [כט א ד"ה מדמתניתין, עיין שם בהערות] שנתקל הוי אונס גמור, והמזיק באונס גמור פטור, כמו שכתבו התוספות [כז ב], משום כך פטרוהו רבנן, וכן תירץ התוספות [בב"מ פב ב]. אבל לדעת הרמב"ן [ב"מ שם] שאדם המזיק חייב בכל גווני קשה, הרי גם רבנן מודים כאן שאם הוזק הקדר השני בגופו הראשון חייב מדין אדם המזיק.

וכתב הנימוקי יוסף, כיון שהניזוק נתקל בראשון, ונמצא שהמזיק לא עשה מעשה נזק בכוחו, אלא רק בגרמא, אינו חייב אם הוא אנוס בנפילתו, ולא אמרו אדם המזיק חייב באונס אלא באופן שהוא מזיק בכוחו.

ולפי הגר"ח [בהערה למשנה] יש לומר שהנתקל ברשות הרבים אף שהוא אדם המזיק, כיוון שהוא ברשות והשני הוזק בו פטור כדין שנים ברשות שהזיקו זה את זה. ולפי דבריו הטעם של היה לו לעמוד או להזיר גורם לו להיות מצוי שלא ברשות.

274. לדעת הראשונים [ראה בהערה למשנה]

שהיה לו לעמוד חייב מדין בור, הקשה רבינו פרץ, מדוע הנתקל בפשיעה [למ"ד נתקל פושע] חייב מצד אדם המזיק, ומי שלא עמד בפשיעה חייב רק מצד בור.

ותירץ, שלחייב מצד אדם המזיק צריך שיפגע או בשעת הנפילה או בשעת הנזק, ולכן הנתקל שפגע בשעת הנפילה נידון כאדם. אבל זה שהיה לו לעמוד לא פגע בשעת הנפילה [שכן כבר עבר הזמן בו נידון כנתקל, וכעת אין לו חיוב אלא מצד שלא עמד]. וגם בשעה שנתקלו בו לא עשה שום מעשה.

ועל דרך זה ביאר באמרי משה [כט], כי זה שהיה לו לעמוד ולא עמד, אין הכוונה שהוא פחות פושע מאדם המזיק, אלא חיסרון המעשה [שלא עשה מעשה מזיק] הוא הגורם שלא יתחייב מצד אדם המזיק, ויתכן מקרה שהיה לו לעמוד שיהיה חייב וכדלהלן [לב א] כדין בעל קורה שעמד.

ובזה מיושבת קושיית חידושי ר' שלמה, מדוע זה שלא עמד אינו מתחייב מדין אדם המזיק, הרי אדם מועד לעולם, והביאור הוא, משום שאי אפשר לחייב על השכיבה מדין אדם המזיק, או משום שלא פגע או משום שלא כוחו הזיק.

275. רבינו פרץ להלן [בדין בעל קורה שעצר והוזק נושא חבית מאחוריו] דן מה הדין אילם שלא יכל להזיר, האם חייב בנוקי שני או לא. וצייד שם שהוא חייב, כי עיקר המחייב הוא לא

ואילו רבי יוחנן אמר, על כרחך שחיובו של הראשון הוא על כך שהיה לו לעמוד ולא עמד, שכן במקרה שלא היה יכול לעמוד, כיון דלא היה לו אפשרות לעמוד, גם לא היה לו חיוב להזהיר, משום דטריד. (276)

ומביאה הגמרא ראייה לדברי רב נחמן בר יצחק:

תנן: אדם נושא קורה ואדם אחר נושא חבית שהיו מהלכים ברשות הרבים, אם היה בעל קורה מהלך ראשון ובעל חבית אחרון, ומיהר בעל החבית את הליכתו עד שנתקל בקורה ונשברה חבית בקורה, בעל הקורה פטור, מפני שבעל החבית הזיק את עצמו. ואם עמד בעל קורה ונעצר ללא שהודיע לפניו כן לבעל החבית, וכתוצאה מכך נשברה

החבית בקורה, בעל הקורה חייב.

מאי לאו, לכאורה ניתן לומר שהמשנה מדברת במקרה שבעל הקורה עמד כדי לכתף, לסדר את המשא על שכמו דאזרחיה הוא, שכך דרך נושאי משאות לעצור ולסדר את משאם, ואף על פי כן קתני בעל הקורה חייב. (277)

משמע, שאף על פי שלא פשע בעצם עצירתו, יש לו חיוב למנוע נזק מבעל החבית, ואם הזיק חייב, ועל כרחך הטעם לזה הוא רק משום דהוה ליה להזהיר, ולא שייך לחייבו על עצם העצירה [כנתקל, שהיה לו לעמוד], שכן דרך בעלי קורה לעצור לכתף. (278)

של בעל החבית בכך, ועל בעל הקורה להיזהר, ובאמת התוספות שם סוף ד"ה תרוויהו] פירשו שמדובר במנח כשילדא. אבל לדעת הסוברים שהחולקים על ריש לקיש מפרשים גם ללא מנח כשילדא, לכאורה תמוה, מה היתה הסלקא דעתך לפרש שהמשנה מדברת בעמד לכתף.

וביאר [להלן לב א, ובשאלות אמור קיא] דבסיפא כשעמד בעל החבית, בעל הקורה פטור משום שהיה לבעל החבית להזהיר שהרי אינו טרוד, וראה שם בהרחבה.

278. לדעת הסוברים שהיה לו לעמוד ולהזהיר חייב מטעם בור, קשה, כיצד יתחייב בעל הקורה על החבית, הרי בור פטור על הכלים. וכתב רבינו פרץ שבמקרה זה חיובו של בעל הקורה הוא על שעצר בלי להזהיר ולא על עצם אי האזהרה, דמעשה העצירה נידון כמעשה הזיק וחייב מדין אדם המזיק. ועוד תירץ בשם מורו, שהגדרת אדם המזיק היא שמזיק מכח החיים שבו, לאפוקי אדם ששוכב ומכשיל אחרים,

אי האזהרה, אלא העמידה ללא אזהרה. וזה מעשה נזק המחייבו מדין אדם המזיק. ויתכן שדווקא שם שעשה מעשה עמידה נידון כאדם המזיק. אבל כאן שלא פשע בנפילתו ואחר כך לא הזהיר פטור, וכן מבואר שם בדבריו.

276. הים של שלמה דקדק מדוע נקטה הגמרא שהוא צריך להזהיר אלא שהוא טרוד, דלמא לרבי יוחנן אין צורך להזהיר גם כשאינו טרוד. וחולק בזה על רב נחמן. והוכיח מכאן, שהגמרא ידעה שההלכה היא כרבי יוחנן, וגם ההלכה היא שצריך להזהיר, ולכן הוסיפה הגמרא שרבי יוחנן מודה לעצם חיוב האזהרה, אלא שהטירדא פוטרתו מלהזהיר. וזהו מקור הרי"ף והרמב"ם שפסקו כרבי יוחנן.

277. המרומי שדה העיר, מסוף המשנה דלהלן, "היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון ועצר בעל החבית, בעל הקורה פטור". ואם מדובר בעמד לכתף, מדוע בעל הקורה פטור, הרי דרכו

דוחה הגמרא: **לא**, אי אפשר להוכיח מהמשנה כדעת רב נחמן בר יצחק, ולעולם במקרה שאינו יכול לעמוד אלא רק להזהיר פטור, מפני שהוא טרוד כדעת רבי יוחנן.⁽²⁷⁹⁾

והמשנה להלן מדברת במקרה שבעל הקורה

שינה **כשעמד לפוש**, ואין דרך נושאי משא לעצור לפוש ברשות הרבים, ולכן אם עצר ללא אזהרה ונתקל בו בעל החבית והוזק, בעל הקורה חייב.⁽²⁸⁰⁾

ומדייקת הגמרא, מכלל האמור שהמשנה מדברת רק בעמד לפוש, שאז בעל הקורה

שאינו משתמש בחיתו להזיק, שכן גם אילו היה מת שוכב במקום זה היו נכשלים בו, ולכן מה שחייבו הראשונים במשנתנו מדין בור, היינו דווקא כשהקדר שוכב ומזיק. אבל אדם המחזיק קורה ומזיק, נידון כאדם המזיק. וכן משמע בנימוקי יוסף.

אמנם, **רבי עקיבא איגר** הקשה על הרא"ש דפסק כרב נחמן בר יצחק, שחייב על שלא הזהיר, ומאידך סבר הרא"ש שהחויב הוא מצד בור, וכיצד בור חייב על הכלים. ומבואר שלדעתו אין בעל הקורה נידון כאדם המזיק.

ותירץ הגר"א, דרב נחמן מודה שהמשנה מדברת בעמד לפוש כדרכי יוחנן בהמשך, ומכל מקום, הקשתה הגמרא שלדעת רבי יוחנן שהנתקל חייב רק בהיה לו לעמוד, אם כן בעמד לכתף, [שאינו חייב לעשות כלום שדרכו בכך] פטור, ואם כן היה למשנה להזכיר זאת להדיא. וראה הערה הבאה.

279. הרי"ף והרמב"ם [נזקי ממון יג] פסקו כרבי יוחנן, שהנתקל חייב רק כשהיה יכול לעמוד, ולא כשהיה יכול להזהיר. והרא"ש תמה על כך ופסק כרב נחמן בר יצחק, וחייב גם אם לא היה יכול לעמוד, על שהיה לו להזהיר ולא הזהיר.

והנה הטור בסימן שעט כתב, היה בעל קורה ראשון ועמד חייב. ואם עמד לתקן משאו לכתף אף על פי שלא הזהירו, פטור, דטרוד היה ולא היה יכול להזהירו, משמע שמפרש את המשנה כרבי יוחנן בעמד לפוש, ולא הביא את דעת

הרא"ש.

אבל בסימן תיג הביא את משנתנו כך: שני קדרים וכו' אם לא היה יכול לעמוד פסק רב אלפס שהוא פטור אפילו אם היה לו פנאי להזהיר לשני שלא יכשל בו לפי שהוא טרוד ולא נזכר שיזהירו, וא"א הרא"ש כתב שהוא חייב אם היה לו פנאי ולא הזהירו. ועיין ים של שלמה.

ובדרישה כתב, שלדעת הטור בעל קורה העומד לכתף טרוד יותר מכדר שנפל, ולכן בבעל קורה פסק כהרי"ף והרמב"ם שאינו צריך להזהיר דטרוד, ובכדר פסק כאביו הרא"ש שאינו טרוד כל כל והוה ליה להזהיר, ועיין נחלת דוד שתמה על זה.

ורבי עקיבא איגר ביאר שבאמת הטור סובר כהרא"ש אביו שההלכה כר' נחמן בר יצחק. ולכן הביאו להלכה בדין כדר. אבל בעל קורה שעומד לכתף כיוון שתחילת עצירתו היא בהיתר, דאורחיה בכך, אינו חייב על שהיה לו להזהיר אלא מדין בור, ובור פטור על הכלים. [ומכל מקום, תמה על הטעם שהוזכר בטור דלכתף פטור משום דטריד, ותיפוק ליה שהוא בור].

280. לדעת רש"י העמידה לפוש היא שינוי ואין רשות הרבים עשויה לכך, וכן כתב הנימוקי יוסף להלן לב א. [ובמאירי ריש פירקין נקט שעמידה לפוש היא רשות, וכדלעיל כז א, ועיין תוספות תלמיד רבינו תם כאן]. אבל בפירוש ר"ח ביאר, שהעומד לנוח אינו טרוד, ולכן עליו להזהיר.

חייב, משמע, אבל עמד בעל הקורה לכתף, שדרכו בכך, מאי? — פטור, כיוון שעל בעל החבית להיזהר מפני עצירות בעל הקורה לצורך כיתוף.

ואם כן קשה, אדתני בסיפא דרישא דמתניתין היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון עמד בעל קורה חייב, ואם אמר לו בעל הקורה לבעל חבית "עמוד", בעל הקורה פטור, לפי שהזהירו.

היה לתנא לפלוג וליתני בדידה, ולומר כך: עמד בעל קורה חייב, במה דברים אמורים

כשעמד בעל הקורה לפוש, שאין לו היתר לכך, אבל אם עמד בעל הקורה כדי לכתף, פטור. (281)

ומתרצת הגמרא: הא קא משמע לן, דאף על גב דעמד לפוש שאין דרכו בכך, כי קאמר לו בעל הקורה לבעל החבית "עמוד", פטור. (282)

תא שמע סייעתא מברייתא לרב נחמן בר יצחק:

הקדריין [מוכרי קדרות] והזגונין [מוכרי כלי

בעל הקורה פטור.

והפני יהושע ביאר, שבטוגיה להלן לב א העמידה הגמרא את המשנה שם אליבא דריש לקיש באופן שהראשון חסם את כל רוחב הדרך כשילדא [כנבילה מושלכת] ומצינו לעיל כזו ב שהממלא את רשות הרבים חביות מותר לשוברם בידיים [עייין שם בהערה מאיזה דין הותר לשבור], ואם כן, היה סלקא דעתך שבעל החבית אינו חייב להתחשב באזהרת בעל הקורה שהוא חוסם את כל רוחב הדרך, וכשם שבחביות הותר להזיק כך כאן הותר לבעל החבית להיות ניזק, ואחר כך לתבוע את בעל הקורה בנזקיו. קא משמע לן שאם אמר לו עמוד, פטור.

ודבריו צ"ע, דהא לעיל שם איתא שאם השובר ניזוק משבירתו אינו יכול לתבוע את בעל החביות, וכל שכן כאן שהוא רק עוצר לפוש אי אפשר לשבור במזיד ולהיפטור. וכן הקשה בית אהרן.

וראה בפסקי רי"ד שגרס בגמרא: קא משמע לן דכשעמד לכתף נעשה כאומר לו עמוד ופטור. ולפי דבריו יש כאן חידוש גדול שאין צריך אמירת עמוד כשעמד לכתף. ודבריו מבוארים בתוספות שאפשר לראות על האדם אם כוונתו לעצור לפוש או לכתף.

ונמצא שלדעת רש"י המשנה צריך להזהיר גם אם הוא טרוד, כי עצם העמידה לפוש אטורה ברשות הרבים, ואילו לדעת ר"ח, אם הוא טרוד אינו חייב להזהיר, מפני שדרך לעמוד לפוש. ובאמת מלשון הגמרא "מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא" משמע דעמד לפוש אינו אורחיה, וכדעת רש"י. וכתב הנצי"ב דלפירוש ר"ח יתכן לפרש את פירכת הגמרא מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא, ואז מועיל הטעם שהוא טרוד לפוטרו, מה שאין כן לפוש שגם זה אורחיה אלא שאינו טרוד חייב להזהיר.

281. יש לדקדק מדוע עדיף החילוק בין עמד לכתף לעמד לפוש יותר מהזהיר או לא הזהיר. עייין ים התלמוד.

282. הרא"ש תמה מה הרבותא בזה שאם אמר לו עמוד פטור, וכי היה סלקא דעתך שבעל החבית יכול לשבור את חביתו בקורה לאחר שהזהיר על ידי בעל הקורה, ואחר כך לתבוע דמי חביתו. יש מהאחרונים שביאר שהאזהרה מועילה אפילו כשבעל החבית לא שמע את האזהרה מפני טירדתו, אפילו הכי, כיוון שעליו להיזהר לכל הפחות כדי לשמוע כשזהירוהו,

זכוכית]⁽²⁸³⁾ שהיו מחלכין ברשות הרבים זה אחר זה. נתקל הראשון בארץ דרך הילכו, ונפל. ונתקל השני בראשון עקב נפילתו, והשלישי שהיה הולך אחר השני, נתקל בשני ונפל גם הוא.

ראשון, חייב בנזקי שני, מאחר שהוא הכשילו.

ושני, חייב בנזקי שלישי. ולהלן תפרש הגמרא מהו חיובו של ראשון כלפי שני ומהו חיובו של שני כלפי השלישי.

ואם השני והשלישי לא נפלו זה אחר זה, אלא מחמת הראשון נפלו, כגון שנתקלו שניהם כאחד בראשון. [כמבואר בגמרא להלן סוף עמוד ב]

ראשון חייב בנזקי כולם, והשני אינו חייב לשלישי כלום שהרי לא הכשילו.

ואם הזהירו זה את זה לבל יכשלו זה בזה, פטורין.

[המשך הברייתא מובא להלן עמוד ב: וכולן חייבים על נזקי גופן ופטורים על נזקי ממונם].

מאי לאו האם אין משמעות הברייתא שהנופלים חייבים גם בזמן שלא היה להן אפשרות לעמוד, ואף על פי כן חייבים כיוון שהיה להם להזהיר כרב נחמן בר יצחק.⁽²⁸⁴⁾

דוחה הגמרא, לא, אין ראייה לכך שהברייתא מדברת במקרה שלא היתה להם אפשרות לעמוד וחיובם מפני שהיה להם חובה להזהיר, ויתכן שהברייתא מדברת במקרה שהיה להן אפשרות לעמוד, וכיוון שלא עמדו, חייבים.

מדייקת הגמרא: אם אכן הברייתא מחייבת את הנופלים רק במקרה שהיתה להם אפשרות לעמוד ולא עמדו, אבל לא היה להם לעמוד מאי מה דינם, פטור ?!

בור שחייב בו את הכלים. [ובדעת רבי יוחנן נקט הרא"ש טעם אחר ראה להלן]. והרמב"ן לא פירש כן מפני שלדעתו הברייתא היא כרבנן שהנתקל אינו פושע וחייב מדין בור. וראה להלן.

284. לקמן הגמרא דנה בביאור ברייתא זו, ולדעת רש"י ותוספות, מסקנת הגמרא [בדעת רבא] שהברייתא היא כרבי מאיר דאמר נתקל פושע. והקשה המרומי שדה, כיצד הוכיחה הגמרא מברייתא זו לרב נחמן המחייב על שהיה לו להזהיר, הרי לרבי מאיר חייב כבר על עצם התקלה, ורבי יוחנן לא נחלק על רב נחמן אלא לדעת רבנן.

ותירץ, א. יתכן שרבי יוחנן אינו מפרש כרבא,

283. הטעם שנקטה הברייתא דווקא קדרים וזגגים מבואר ברמב"ן במלחמות, כי לדעת רבנן הסוברים נתקל לאו פושע, אי אפשר לחייב את הנתקל אלא על נזקי כליו מדין בור, ואם היה מפקיר את ממונו לא היה מתחייב אפילו בנזקי כליו, שהמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור. ומשום כך הביאה הברייתא קדרים וזגגים שאין דרכם להפקיר את כליהם לאחר הנפילה, ואם יזיקו יתחייבו משום בור.

והרא"ש כתב, שקדרות וזכוכית הם מין כלים הנשברים בקלות, ובדווקא הזכירה הברייתא את מין הכלים, לומר שהמכשיל את בעליהם חייב גם על הכלים ולא רק על נזקי הבעלים. ומכאן, שחיוב הראשון הוא מדין אדם המזיק, דאי לאו הכי אלא מדין בור, לא מצינו

אי הכי, ארתני בסיפא דברייתא: "אם הזהירו זה את זה פטור"

לפלוג וליתני בדידה, היה לגמרא לחלק באותו אופן המוזכר ברישא, ולומר כך: במה דברים אמורים שהראשון חייב בנוקי שני או בנוקי כולם, בזמן שהיה להן לעמוד ולא עמדו, אבל אם לא שהו שיעור זמן שהיה להן לעמוד, פטורין, ואינם חייבים להזהיר.

ומדוע חילקה הברייתא בין הזהירו זה את זה ללא הזהירו בזמן שאפשר לחלק בין היה להם לעמוד ללא היה להם לעמוד.

מתרצת הגמרא: כי הברייתא העדיפה לחלק בין הזהירו זה את זה ללא הזהירו, דהא קא משמע לן, דאף על גב דהיה להן שהות לעמוד ולא עמדו, כי הזהירו זה את זה, פטורין.

בברייתא נאמר "ראשון חייב בנוקי שני ושני חייב בנוקי שלישי", כעת באה הגמרא לפרש במה נתקלו השני והשלישי האם בגופו של הנופל או בחפציו, וכן במה ניזוקו בגופם או בממונם. [ביאור הסוגיה הוא על פי גירסת רש"י ופירושו].

אמר רבא: הראשון שנתקל בקרקע ונפל, חייב בנוקי השני, בין בנוקים שנגרמו מחמת גופו של הראשון, כגון שנתקלו רגלי השני בגופו של הראשון, והרי הוא אדם המזיק.

ובין בנוקים שנגרמו מחמת ממונו של הראשון, כגון שנפל הראשון עם כליו, והשני נתקל בהם ונפל, שהוא חייב מדין בור.

ונמצא שאם נתקל השני בגוף הראשון, הראשון חייב בין אם הוזק השני בגופו ובין אם הוזק בממונו, אבל אם השני נתקל בכליו של הראשון שחייב עליהם מדין בור, הראשון חייב על על נזקי גופו של השני ולא על נזקי כליו שכן דרשינן לעיל "חמור ולא כלים". (285)

זהו דינו של הראשון בנוקי שני.

אבל השני שלא נפל מעצמו, שאם מחמת הראשון, חייב בנוקי השלישי, רק בנוקים שנגרמו מחמת גופו של השני, כגון שנתקלו רגלי השלישי בגופו של השני ונפל, שאז השני נידון כאדם המזיק.

אבל השני לא יתחייב בנוקים שנגרמו מחמת

ב. יתכן שרבנן מודים שהיה לו לעמוד או להזהיר מחייבו מדין אדם המזיק. [תירוץ זה שנוי במחלוקת הראשונים, ברא"ש ט] מבואר שרק לר"מ שייך לחייב על היה לו לעמוד מדין אדם המזיק, ולרבנן אינו חייב אלא מדין בור, וכדעת הר"ף כתב הרא"ש שגם רבנן מודים שהיה לו לעמוד מחייבו מדין אדם המזיק]

285. ואף על פי שגם אדם נתמעט משור ולא אדם, מכל מקום בגמרא לעיל כח ב נתבאר שהני

והברייתא אף כרבנן דסברי נתקל לאו פושע. [וכן מבואר ברא"ש סימן ט. והוסיף, דרבי יוחנן נחלק עם רבא לשם מה נקטה הברייתא קדרים וזגגין, כי בעוד שרבא הכוונה בזה להוכיח שחייב גם כשהוזקו כלים, ומדין אדם המזיק, לרבי יוחנן הכוונה היא שכדרים נושאים משא גדול ששכיח ליתקל בו ולהכשיל אחרים, ולפי זה ראשון חייב בנוקי שני היינו כשהוזק השני בגופו. ובזה גם רבנן מודים שכן הראשון חייב מדין בור ובור חייב בנוקי אדם]

ממונו, כגון שבזמן נפילתו התפזרו כליו על הארץ ונתקל בהם השלישי, ובגמרא להלן מבואר שהטעם הוא מפני שהשני יכול לומר לא אני כריתי את הבור הזה.

ואין חילוק בין הוזק השלישי בגופו או בממונו, בכל מקרה השני פטור. כמבואר להלן בגמרא.

ומקשה הגמרא, מהו החילוק בין ממונו של הראשון שהזיק, שמחייב רבא מדין בור, לבין ממונו של השני שהזיק, שפטור לגמרי.

הרי ממה נפשך, תיקשי,

אי סבר רבא שכל הנתקל פושע הוא [כרבי מאיר כט א], ולכן הראשון חייב על הנזקים שנגרמו מכליו כדין כורה בור בפשיעה, אם כן שני הנתקל בראשון, נמי ליחייב בנזקי שלישי כדין נתקל פושע, ויתחייב על ממונו שהזיק מדין בור. (286)

ואי סבר רבא שהנתקל לאו פושע הוא, ולכן השני פטור על ממונו שהזיק את גופו של השלישי, אם כן, אפילו ראשון שהזיק בגופו את גופו של השני נמי ליפטור, שהרי אנוס הוא! ? (287)

מתרצת הגמרא: רבא סבר שלכולי עלמא לא-ב-נתקל פושע הוא, (288) ומכל מקום יש חילוק

ובתוס' תלמיד רבינו תם תירץ, דאין הכי נמי כוונת הגמרא להקשות שאין חילוק בין ראשון לשני, ואם ראשון חייב לשני, אף שני יתחייב לשלישי והראשון לא ישלם לו, ועיין תוספות שאנץ בשיטה. ועיין יונת אלם יז ג.

287. אלא אם כן היה לו לעמוד ולא עמד שהוא חייב. אלא שגם בזה אין חילוק בין הראשון שלא עמד לשני שלא עמד.

288. רש"י כתב שאין מחלוקת בין ר"מ לחכמים בדין נתקל פושע, ועיין שיטה בשם רא"ש וגליונות, וכן פני יהושע ונחלת דוד שפירשו מי הכריחו לפרש כן, אבל התוספות והרא"ש פירשו שרבא סובר כרבי מאיר, ורבנן סוברים נתקל לאו פושע.

ודעת הרמב"ן, שרבא מפרש כרבנן דאמרי נתקל לאו פושע, וחייב על שהיה לו לעמוד ולסלק את נזקיו, בין כשהזיק בגופו ובין שהזיק עם ממונו. שכן מדובר בקדרים וזגגין שאין דרכם להפקיר את ממונם, והוה ליה בין גופו ובין ממונו בור, דחייב בנזקי גופו של שני ולא

מילי לענין מיתה אבל לענין נזיקין אדם חייב וכלים פטורים, וכאן מדובר בנזקי גופו ולא לענין מיתה.

286. התוספות [לעיל כג א ד"ה וליחייב] הקשו, אם הנתקל השני פושע בזה שנתקל, מדוע הראשון חייב לשלם לו את נזקיו, היה לו להיזהר ולא להיתקל. וכפי שחייב בנזקי השלישי, מאותה סיבה הראשון לא ישלם לשני. ותירצו, שהנתקל נידון כפושע רק אם הזיק אחר, אבל אם הוזק אינו פושע שכן מוטל על האדם להיזהר יותר שלא יזיק מאשר שלא יזוק. וכן כתבו התוספות לעיל כז ב ד"ה אמאי, וכן כתב רבינו פרץ בסוגיין.

אמנם, לעיל הבאנו שהרשב"א חולק ולדעתו על האדם להיזהר שלא יזיק ושלא יזוק בשווה, ולדבריו תיקשי קושיית התוספות. ובאמת מצינו ברשב"א שתירץ קושיה מעין זו [ברך כח ב ד"ה אלא אפי' דאף למאן דאמר נתקל פושע, אינו פושע גמור, אלא שאינו אנוס, ולכן הראשון חייב בנזקיו, והוא חייב בנזקי שלישי כדין אדם המזיק באונס שאינו גמור.